

Budapesti Levéltári Mozaikok

2021/16. szám (régi sorozat 43. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2021.16](https://doi.org/10.56045/BLM.2021.16)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/15/leveltari-mozaikok-43/>

KOLTAI GÁBOR – OGOLJUK-BERZSENYI ANETT

A Szent László Kórház története

1894-es megnyitásától kezdve a Szent László Kórház a hazai járványügy meghatározó intézményévé vált, története jól tükrözi a fertőző betegségek gyógyításának korszakonkénti fejlődését. Az 1921-ben függetlenné vált kórház mozgalmas, a járványok mellett szervezeti átalakításokkal átszőtt történetét, kiemelkedő orvosainak munkásságát ismerteti a cikk, alapításától kezdve az építkezések, a járványok nyomán fellépő igények szerinti bővítések és fejlesztések részletezésével.

Kulcsszavak: századforduló, 20. század, közegészségügy, kórház, Szent László Kórház, járvány, járványügyi intézkedések, fertőzés, fertőző betegségek

A főváros egészségügyében speciális, pandémiás időszakban megkülönböztetett helyet foglal el a napjainkban [Dél-pesti Centrumkórház – Országos Hematológiai és Infektológiai Intézetnek](#) nevezett, több kórház összevonásából létesített intézmény. A következőkben betekintést nyújtunk a járványok kezelésében meghatározó jogelőd, a 2019-ben alapításának 125 éves jubileumát, 2021-ben pedig a Szent Rókus Kórház alá tartozó intézménycsoportból való kiválásának és függetlenné válásának 100. évfordulóját ünneplő Szent László Kórház életébe.

A kezdetek

A kórház története mindenkor szorosan összekapcsolódott az ország járványügyi helyzetével, így jól tükrözi a fertőző betegségek gyógyításának korszakonkénti fejlődését is. 1894. november 25-én a [Vasárnapi Ujság](#) például a következőkről számolt be: „Az Üllői út végén, hol a Szent Istvánról elnevezett, európai hírű közkórház emelkedik, egy új kórházat építettek a ragadós betegségben szenvedők számára. Ez a Szent László-közkórház, melyben hevenyfertőző betegek nyernek ápolást; méltó folytatása és kiegészítője az Üllői úti nagy kórháznak, valamint azoknak az alkotásoknak, melyeket a székes főváros az utolsó két évtized alatt óriási pénzáldozatokkal létesített.”¹ A tudósítás a két héttel korábban megnyitott Szent László Kórháznál tehát már előrevetítette azt a fejlődést, ami az Üllői úti kórházi tömböt a főváros egyik legmeghatározóbb óriásintézményévé tette.

A kórház kezdetektől fogva a magyarországi fertőző betegségek kezelésének első számú színhelye. Létrehozását a székesfőváros vezetése 1891-ben döntötte el. A járványos betegségek gyógyításával foglalkozó modern intézmény megépítésének szükségességét indokolta az 1892 ősztől féléven át pusztító [kolerajárvány](#) is, amely során 636-an haltak meg Budapesten. Korábban a helyi fertőző betegeket az 1850-es években épült Üllői úti barakk- kórházban kezelték,² azonban ez akkorra már elavulttá vált, és a Szent László Kórház megnyitását követően [felégették](#).

Az építkezést 1892-ben kezdték meg, a [Kauszer József](#) tervei alapján megálmodott épületegyüttes ünnepélyes átadására pedig 1894. november 8-án került sor. Az új intézmény, amelyet [Mezei Mór](#) javaslatára Szent Lászlóról neveztek el, a Szent Rókus Kórház részlegeként jött létre, az Üllői úti Új Kórház szomszédságában. Utóbbi ugyancsak Mezei indítványára 1894-ben vette fel Szent István nevét, ezzel az Üllői úti kórházak a millennium közeledtével a magyar történelem két jeles uralkodójának állítottak emléket.

A fertőző betegek ellátására a korban kifejezetten modernnek számító intézmény jött létre. A kivitelezés teljes egészében a székesfőváros finanszírozásában, helyi cégek közreműködésével valósult meg. Megnyitásakor 200 ágy állt rendelkezésre a betegek kezelésére. Az egyemeletes igazgatósági főépületben helyezték el az irodákat, az orvosok lakószobáit, a gyógyszertárat, a hivatalnoki lakásokat, külön feljáráttal a betegápoló [vincés nővérek](#) lakrészét, a házi kápolnát, valamint a közös étkezőt. Ebben az épületben történt a betegfelvétel is, ahová a kocsiból hordágyon vitték a betegeket, illetve helyezték el őket a megfelelő pavilonban. A főépület mögötti összekötő folyosóról nyolc pavilon nyílt, ahol tágas, 16 fős kórtermekben ápolták a betegeket. A kórtermek az akkori higiéniai követelményeknek teljes mértékben megfeleltek: lószőrmatracok, pokrócok és hófehér párnák fogadták a kezelésre

¹ A Szent-László-Kórház Budapesten. *Vasárnapi Ujság* (41.) 47. 1894. november 25. 789–790. p.

² A 250 ágyas első fertőző osztályon és a 132 ágyas, himlőbetegeket ellátó második fertőző osztályon látták el a betegeket.

szorulókat. A folyamatos levegőcserét és a megfelelő klimatikus viszonyok fenntartását gépesített szellőzőrendszer biztosította. A tehetősek számára minden épületben két-két különszobát tartottak fenn, valamint két-két négyágyas külön kórtermet is kialakítottak a skarlátos, diftériás, kanyarós, hastífuszos és szamárköhögésben szenvedő betegek számára.

*1. kép. A Szent László Kórház egyik épülete az 1890-es években.
(HU BFL Fotótári gyűjtemény. Digitális fotók. Klósz György digitális felvételek XV.19.d.1.07.135)*

A működés első négy évében a rendelkezésre álló hely elégnak bizonyult az ellátáshoz, azonban 1898-ra már kezdett szűkössé válni. Az eredetileg 26 fő befogadására alkalmas pavilonokban ekkor már 50 beteget kezeltek, ami elősegítette a fertőzések terjedését, a fővárosban rendszeresen előforduló járványos megbetegedések pedig még inkább indokoltá tették a fertőzőbeteg-ellátás bővítését. 1899-ben ezért egy három épületből álló kórházat emeltek a Szent László mellett, amelyet Szent Gellértről neveztek el. A két intézmény épületeit csak egy kerítés választotta el egymástól. Kezdetben a Szent Gellért Kórház egyik épülete a betegfelvételt szolgálta, a másokban a himlős, a harmadikban az elkülönített betegeket helyezték el. A következő években újabb épületeket húztak fel a kórház területén, de ez sem oldotta meg az állandó kapacitáshiányt.

Bár hivatalosan a Szent László és a Szent Gellért 1921-ig két különálló kórházat alkotott, valójában kezdettől fogva összekapcsolódott a működésük. Jól tükrözi ezt az 1908-as tífuszjárvány: a megnövekedett betegszámra való tekintettel a Szent Gellért Kórház pavilonjait kizárólag tífuszos betegek ellátására rendezték be, ahol külön ápolták a nőket és a férfiakat. Minden más típusú fertőzés esetén a Szent László Kórházban látták el a betegeket. Hasonló elvek szerint jártak el az 1910-es kolerajárvány idején is, ekkor a Szent Gellért pavilonjaiban a koleragyánús személyeket és az igazoltan kolerában szenvedőket helyezték el.

A fertőző betegségek kezelése terén elengedhetetlen izoláció fontosságát a Szent László Kórház vezetősége is felismerte. 1912-ben négy újabb pavilon épült, a meglévőkkel együtt ezeket kisebb kórtermekre osztották fel, és ajtókkal, mellékhelyiségekkel látták el azokat. Kiemelendő ebben az időszakban [Gerlóczy Zsigmond](#) munkássága, aki a kórház alapításától kezdve főorvosként, majd igazgatóként működött az intézményben, és jelentős kutatásokat folytatott a fertőző betegségek gyógyítása terén. 1904-től dolgozott a kórházban [Preisich Kornél](#), aki a gyermekgyógyászat számos területén alkotott maradandót. A [Heim Pállal](#) közösen írt, *Általános haematológia* című korszakos műve 1908-ban jelent meg. Preisich a Tanácsköztársaság idején rövid ideig a Szent László Kórház igazgatója is volt, később a Zugligetben alapított gyermekszanatóriumot.

Az I. világháború időszaka ismét a fertőző betegek számának növekedését eredményezte. A Szent Gellért Kórház területén ekkor nyolc, úgynevezett [lazarettet](#) építettek, amelyek nevükhöz híven táborigényközpontokat tükröztek: egyszerű, alap nélküli, gerendavázás építmények voltak Tífusz okozta megbetegedésben szenvedők nyertek itt elhelyezést.

A két világháború közötti időszak kihívásai

Alighogy véget ért az I. világháború, Magyarországot is elérte a világszerte rengeteg áldozatot követelő spanyolnátha. A fővárosi kórházaknak ezért hamarosan újabb kapacitáshiánnyal kellett szembenézniük, amit többek között új épületek megnyitásával, intézményi átszervezéssel próbáltak megoldani. Ekkor nyílt meg az addig kizárólag hadikórházként üzemelő Zita Kórház is a fertőzöttek előtt, a Szent László szomszédságában. A Szent Lászlóban újabb nyolc, kezdetleges barakkot tákoltak össze gyalulatlan deszkákból, amiket ezért „szőrös barakkoknak” neveztek. 1918–1919-ben 4700 beteget kezeltek itt spanyolnáthával. A barakkok az 1930-as évek elejéig megmaradtak, a tüdőbeteg osztálynak az új Horthy Miklós Kórházba (ma: [Bajcsy-Zsilinszky Kórház](#)) helyezésével szabadultak csak fel, és ezután lehetett azokat felszámolni.

Az 1920-as években jelentős változások történtek a kórház életében. Ekkor vezették be a villanyvilágítást, illetve szerelték fel az épületekben a telefonokat. A Szent László immár nemcsak területileg különült el, hanem 1921. június 10-én szervezetileg is függetlenedett a Szent Rókus Kórháztól, és önálló intézménnyé vált. Ekkor történt meg az addig is közös vezetőségű, gyakorlatilag egybeépített Szent László és Szent Gellért kórházak összevonása is, amihez állítólag a Szent Gellért Gyógyfürdő és Szálló azonos névhasználat miatti panaszai is hozzájárultak. 1920-tól dolgozott a kórházban [Kalocsay Kálmán](#), aki 1929-től főorvosként működött egészen 1966-os nyugdíjazásáig. Kalocsay a fertőző betegségek, főleg a diftéria és a skarlát szérumterápiájának kutatásával foglalkozott.

1928-ban készült az első röntgenfelvétel a kórházban, 1933-tól pedig saját diagnosztikai részleget alakítottak ki, ami nagy előrelépés volt az ekkor már 2000 ágyas intézmény életében. 1937-től kezdve újabb épületeket emeltek (például új felvételi és megfigyelő épület készült, ahol 47 egyágyas szobában különítették el az új betegeket a diagnózis felállításáig), de ekkoriban indult meg például a terület parkosítása is. A jobb körülmények hatására csökkent a korábbi évtizedekben még előforduló keresztfertőzések száma.

2. kép. A Szent István és a Szent László Kórház épületei a bombázások után, légifelvétel, 1944. április 14. (Fortepan/Magyar Királyi Honvéd Légierő, képszám: 109 188)

A II. világháború utolsó éveit a fertőző betegségekben szenvedők számának emelkedése mellett más jellegű katasztrófát is hoztak a Szent László Kórház életébe: 1944. április 3-án pusztító – eredetileg a ferencvárosi rendező pályaudvarnak szánt – bombatámadás érte az intézményt, tizenegy épülete súlyosan károsodott, mintegy kétszázán haltak meg, köztük gyermekek és kórházi alkalmazottak is. A kórház egyes részlegeit sikerült ugyan – különböző helyekre – evakuálni, azonban csak 1945 márciusában tudtak visszaköltözni néhány időközben rendbe hozott épületbe.

A II. világháború során, illetve azt követően az agyhártyagyulladás, a tífusz és a vérhas okozott nagyobb járványokat. Ugyanakkor itthon is alkalmazni kezdték a penicillin-terápiát, ami hatásosnak bizonyult az agyhártyagyulladás, a skarlát vagy a szifilisz kezelésében. Ez volt a védőoltások elterjedésének időszaka: 1948 óta oltanak tuberkulózis ellen, a diftéria elleni háromszori oltást pedig először 1946-ban alkalmazták.

Kihívások 1945 után: A járványos gyermekbénulástól a kötelező védőoltásokig

A kommunista hatalomátvétel utáni intézmény-átnevezések a kórházat sem kímélték. Bár 1950 elején még az is felmerült, hogy [Fodor Józsefről](#) nevezik el a kórházat, végül „csak” a Szent előtagot hagyták el a korábbi elnevezésből. Később a pontos megnevezés „Fővárosi László Kórház”-ra módosult. 1951-ben Ferencz Pált nevezték ki az intézmény igazgatójává, aki 1960-ig töltötte be ezt a tisztséget. Munkásságához köthető a kórház modernizálása, az ellátás színvonalának javítása. Az általa a skarlát ellen bevetett penicillin-kúra a kórházi tartózkodást jelentősen lerövidítette, ami egyúttal a kórházi keresztfertőzések kialakulásának kockázatát is csökkentette.

Az 1950-es években újabb, gyermekeket érintő járványhullámmal kellett megküzdenie a hazai egészségügynek: a poliovírus okozta gyermekbénulásos (Heine–Medin-kór) járvány ebben az időszakban négyszer is tombolt hazánkban, és több mint hatezer gyermeket ért el az évtized folyamán. Az esetek harmadában a gyermekek lélegeztetésre szorultak. Erre a László Kórházban hat részleget szerveztek 150 lélegeztetőgéppel, itt volt akkoriban Európa egyik legnagyobb lélegeztető centruma. 1956-ban hozták létre a Heine–Medin Utókezelő Kórházat (a [Budai Gyermekkórház](#) elődjét), amely részben tehermentesítette a László Kórházat. 1956-ban fejlesztették ki a Salk-féle védőoltást, 1959-ben pedig a Sabin-cseppeket, ami hatásosnak bizonyult a betegség ellen, a magyarországi bevezetés után az 1960-as évek közepére gyakorlatilag teljesen sikerült felszámolni a betegséget.³

A gyermekbénulás elleni harcban kiemelendő [Bosányi \(Bossányi\) Andor](#) és Csapó József⁴ kórházi gyermekorvosok munkássága. A gyermekeket érintő fertőző betegségek terén kiterjedt kutatásokat végző Bosányit 1926-ban nevezték ki főorvosnak a Szent László Kórházba. A II. világháborút követően különösen leterhelt gyermekosztályt példásan vezetett; neki köszönhető, hogy a kórház 1948-ban megszerezte az első [vastüdőt](#), amivel a különböző eredetű légzészavarok eredményes gyógyítása vehette kezdetét. Csapó József már az 1940-es években behatóan foglalkozott a Heine–Medin-kór lehetséges kezelésével és megelőzésével. Az 1957-es járvány után pedig küzdött a Salk-féle oltás mielőbbi bevezetéséért, amivel az 1959-es újabb járvány megelőzhető, vagy legalábbis annak ereje tompítható lett volna.

Bár a kórházból sajnos még nem kerültek be intézménytörténeti dokumentumok levéltárunkba, a Heine–Medin-járvány kapcsán azonban hamarosan lehetővé válik a levéltári kutatás, ugyanis nemrégiben sikerült mintavételes válogatás keretében, mintegy 2,5 iratfolyóméter terjedelmű irategyüttest begyűjtenünk az 1950–1959 közötti évekből.

A fertőző betegségek kezelése terén a következő lépcsőfokot az jelentette, amikor 1965-ben bevezették a diftéria–szamárköhögés–tetanusz elleni kombinált védőoltást, majd hamarosan a kanyaró, mumpsz, rubeola ellen is megjelentek a védőoltások. A kötelező védőoltások bevezetésével a „klasszikus” fertőző betegségek javarészt visszaszorultak, járványos előfordulásuk erőteljesen lecsökkent, illetve megszűnt. A kórház járványokkal, illetve gyermekbetegségekkel foglalkozó korszakbeli orvosspecialistái közül kiemelendő Baranyai Elza, [Budai József](#) és Nyerges Gábor neve. A fertőző betegségek radiológiai elváltozásainak vizsgálata [Augustin Vincéhez](#) köthető, aki 1948 és 1965 között a kórházi

³ A járványos gyermekbénulásról és annak hazai kezeléséről, utóéletéről lásd bővebben: Vargha, Dóra: *Polio Across the Iron Curtain. Hungary's Cold War with an Epidemic*. Cambridge University Press, Cambridge, 2018.

⁴ A külön életrajzi hivatkozással el nem látott orvosok tevékenységéről lásd például [Keserű Krisztina: A Szent István és Szent László Kórház rövid története napjainkig](#) című írását.

röntgenosztályt vezette, és több újítást is bevezetett a csecsemőkön és kisgyermeken végzett röntgenvizsgálatok metodikájában. 1957-ben kapott belgyógyász főorvosi kinevezést [Binder László](#), akinek kitartó küzdelme folytán indulhatott meg 1963-ban az infektológia elméleti oktatása a [Budapesti Orvostudományi Egyetemen](#). Binder tevékenysége kapcsán a [zoonózis](#) területén folytatott kutatásait fontos kiemelni.

3. kép. Csoportkép az 1/C ápolási egység előtt, 1975 (Fortepan, képszám: 18925)

1963-ban a kórház miniszteri megbízást kapott a fertőző betegek országos ellátásának szakmai irányítására. Ezt a szerepét a mai napig magas színvonalon látja el, amit jól mutat a jelenlegi koronavírus-járvány elleni harcban a kezdetektől rá szabott feladatok jelentősége is. 1981-ben a „László” oktatókórház lett, ahol lehetőség nyílt például fertőző és trópusi betegségekből orvosi szakvizsgát tenni. Utóbbi Lévai János parazitológus munkásságának köszönhetően emelkedett magas színvonalra.

Az 1980-as évek elejének kórházrekonstrukciós, modernizáló programja keretében készült el egy új, 336 ágyas, hatszintes épület, ahol felnőtt- és gyermekellátó osztályok is létesültek. 1980-ban műveseosztály kezdte el működését, amelynek kapacitását már a következő évben növelték. Ekkoriban kerültek előtérbe az invazív diagnosztikus és terápiás eljárások. Az ezekkel összefüggésbe hozható kórházi fertőzésekkel elsőként a kórházban dolgozó [Losonczy György](#) foglalkozott, aki megalapozta a mai magyar infekciókontroll tevékenységet. Ugyancsak az infektológia területén alkotott maradandót [Szalka András](#), aki egy időben a belgyógyászati fertőző osztályt vezette, majd orvosigazgató is volt.

László Kórház

I.

Előzmények

A Fővárosi Tanács VB. 574-576/1981.sz. határozataival 1981. december 9-én jóváhagyta a László kórház rekonstrukció módosított beruházási programját.

A rekonstrukciós munkák megvalósítását követően 1985. december 17-e óta az új 336 ágyas pavilon betegeket fogad.

A módosított beruházási program jóváhagyására azért került sor mert az 1973-ban a Végrehajtó Bizottság 530/1973.sz. határozatával jóváhagyott beruházási program csak a tervezési munkák beindítására adott engedélyt azonban a V. ötéves terv pénzügyi lehetőségei a kivitelezés megvalósítását nem tették lehetővé.

A módosított beruházási program az alábbiakat tartalmazta:

- 336 ágyas fertőző betegeket ellátó pavilon
- központi röntgen diagnosztikai osztály
- központi sterilizálóosztály
- központi nővéröltöző
- nővér-oktató helyiségek
- 21 tonna/óra gőz teljesítményű kazánház

4. kép. Tájékoztató a László Kórház rekonstrukciós munkáinak befejezéséről (részlet)

Budapest Főváros Tanácsa VB-ülésének jegyzőkönyve, 1986. július 2. (HU BFL Tanácsok. Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. VB-ülések jegyzőkönyvei XXIII.102.a.1. 199.)

A kórház története a rendszerváltástól napjainkig

A 20. század végén a HIV-fertőzöttek ellátása jelentett kihívást az intézmény számára, ezért a betegek kezelésére 1991 decemberében önálló osztályt szerveztek a kórházban, egyedülként Magyarországon. A hazai kezelések, illetve az AIDS-betegekkel kapcsolatos előítéletek leküzdése terén úttörő jelentőségű a 2019-ben elhunyt korábbi osztályvezető főorvos, [Bánhegyi Dénes](#) munkássága.

A rendszerváltást követő évben az intézmény visszakapta korábbi nevét, és ismét Szent László Kórház lett a hivatalos megnevezése. A kórháztörténet legfrissebb fejezetei az egyesítésekhez kötődnek: 2007-ben egyesítették a Szent István Kórházzal és az azzal 1977-ben összevont Merényi Gusztáv Kórházzal, az újonnan létrejött intézmény Egyesített Szent István és Szent László Kórház – Rendelőintézet néven működött 2017 végéig, amikor is nevét Dél-Pesti Centrumkórház Országos Hematológiai és Infektológiai Intézetre változtatták. Ez utóbbi azt is jelzi, hogy az infektológia területe mellett kiemelkedő a kórház hematológia és őssejt-transzplantáció terén kifejtett tevékenysége.

A kórháztól ugyan a járványos gyermekbénulás egészségügyi dokumentációsorozatán kívül még nem került be más irat levéltárunkba, a következő években azonban ezen a helyzeten

mindenképpen változtatni szeretnénk, hiszen például a fertőző betegségekkel és azok kezelésével kapcsolatos iratgyűjtemények megőrzése feltétlenül szükséges mind a járványokkal foglalkozó orvosok, mind a járványtörténete(ke)t dokumentáló kutatók munkájához. Napjaink veszélyhelyzete csak megerősíti ebbéli elhatározásunkat.

Az írás elkészítéséhez a korabeli újságok és hetilapok cikkei mellett a következő szakirodalmi munkákat használtuk fel:

Kalakán László: [Fejezetek Magyarország egészségügyének történetéből, 1920–1945. Budapest polgári és katonai egészségügyi viszonyai, valamint a légtalmi egészségügyi szolgálat kiépülése, működése.](#) (PhD-disszertáció.) Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012.

[Kapronczay Károly: A gyermekbénulás legyőzője.](#) Polio.hu.

[Keserű Krisztina: A Szent István és Szent László Kórház rövid története napjainkig.](#) In: *Hagyomány, értékmentés és innováció a tudományban. Vámos Éva emlékkonferencia.* Budapest, 2017. 73–86. p.

[Keserű Krisztina: Szent László Kórház szerepe egyes fertőző betegségek esetében.](#) In: Forrai Judit – Pók Andrea (szerk.): *Statisztika a tudományok, a technika és az orvoslás körében.* Budapest, 2018. 76–92. p.

[A Dél-pesti Centrumkórház története.](#) Dpckorhaz.hu.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczi Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921